

บทที่ ๒

พระพุทธเจ้าสอนอะไร

๒.๑ พระพุทธเจ้าคือใคร

พระพุทธเจ้าที่เราพูดถึงในที่นี้หมายถึง “พระสมณโคตม” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอยู่จริงในโลกนี้ เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว ดั่งมีหลักฐานยืนยันและอ้างอิงได้หลายทาง คือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้มีบันทึกไว้ และหลักฐานทางภูมิศาสตร์ ทางโบราณคดีต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เช่น สัมเวชนียสถานอันเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและปรินิพพาน โดยรายละเอียดในเรื่องนี้ได้กล่าวไว้แล้วในบทแรก ภายใต้หัวข้อการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่ต่างจาก พระโพธิสัตว์ และ พระปัจเจกพุทธเจ้า โดยพระโพธิสัตว์ นั้นหมายถึงบุคคลที่ปรารถนาจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและกำลังสร้างบารมีอยู่ แต่พระโพธิสัตว์นั้นยังเป็นปุถุชน* ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่งที่บรรลุธรรม^๑

* ^{๑, ๒} ในทางพระพุทธศาสนา บุคคลนั้นจำแนกออกได้เป็น “ปุถุชน” และ “พระอริยบุคคล”

โดยคำแปล ปุถุชน แปลว่า ชนผู้หนาไปด้วยกิเลส คือเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ส่วน พระอริยบุคคล แปลว่า บุคคลผู้เจริญ ผู้ประเสริฐ หมายถึงเป็นผู้มีปัญญาในทางธรรม เป็นผู้มีความเพียรในการละกิเลสให้เบาบางลงโดยลำดับ จนหมดกิเลสไปอย่างสิ้นเชิง โดยพระอริยบุคคลเป็นผู้ประหาณกิเลสอย่างละเอียด* ได้อย่างเด็ดขาดไม่ให้มีเหลือ และกิเลสที่ละได้นั้นจะไม่มีอาการหวนกลับมาสู่ผู้นั้นอีกแม้ในกาลข้ามภพ ข้ามชาติ (เป็นสมุจเฉทประหาณ) ซึ่งจะได้ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดปัญญาในธรรม พระอริยบุคคลนั้นถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีธรรมสูงกว่าธรรมของมนุษย์ตามปกติ (อุคตริมनुสสธรรม) จึงถือได้ว่าเป็นนาบุญที่ประเสริฐยิ่ง

ในพระพุทธศาสนาได้แบ่งพระอริยบุคคลไว้เป็น ๔ ระดับชั้น คือ ๑. พระโสดาบัน ๒. พระสกิทาคามี ๓. พระอนาคามี ๔. พระอรหันต์

* กิเลส จำแนกออกได้เป็น ๓ ชนิด คือ

๑. กิเลสอย่างหยาบ หมายถึงกิเลสที่มีกำลังแรงทำให้เกิดการล่วงอกุศลกรรมทางกาย ได้แก่ การฆ่า การทำร้าย หรือรังแกผู้อื่น การผิดประเวณี และการล่วงอกุศลกรรมทางวาจา เช่น การพูดปิด การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ

ในขณะที่ พระปัจเจกพุทธเจ้า คือบุคคลที่บรรลุธรรมหรือตรัสรู้ได้ด้วยตนเองเพราะ
ได้บำเพ็ญบารมีมานานและมากพอ ประกอบกับได้ตั้งความปรารถนาไว้ที่จะเป็นพระปัจเจก
พุทธเจ้า แต่พระปัจเจกพุทธเจ้านั้นไม่สามารถสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ เพราะการบรรลุธรรม
ของท่านเป็น “การแทงตลอดเพียงอรรถรสเท่านั้น ไม่แทงตลอดธรรมรส จึงไม่สามารถที่จะยก
โลกุตตรธรรมขึ้นบัญญัติแล้วแสดงให้ผู้อื่นรู้ตามได้...อีกทั้งพระปัจเจกพุทธเจ้าก็บำเพ็ญบารมี
เพียง ๒ อสงไขย” กับแสนกัป^๕ หรือกว่านั้นแต่ไม่ถึง ๓ อสงไขย ดังนั้นความรู้จึงไม่เท่ากับ
พระพุทธเจ้า...ท่านมีคุณสมบัติเป็นรองจากพระพุทธเจ้าทั้งหลาย แต่สูงกว่าพระสาวกทั้งหลาย^๖

สำหรับพระพุทธรเจ้านั้นเป็นบุคคลที่ตรัสรู้หรือบรรลุธรรมด้วยตนเอง และสามารถที่จะ
สอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตามได้ โดยผู้ที่จะเป็นพระพุทธรเจ้าได้นั้นจะต้องเป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้
บำเพ็ญ ทศบารมี หรือบารมี^๗ ๑๐ ประการ มาก่อนจนบริบูรณ์ โดยใช้เวลาในการบำเพ็ญ

๒. กิเลสอย่างกลาง หมายถึงกิเลสที่กลุ่มมรุมจิตแต่มีระดับความรุนแรงรองลงมา ไม่ทำให้
เกิดการล่วงอกุศลกรรมทางกายหรือทางวาจา

๓. กิเลสอย่างละเอียด หมายถึงกิเลสที่ไม่ได้กลุ่มมรุมจิต แต่นอนเนื่องสงบอยู่ในจิต อุปมา
ได้กับตะกอนนอนนิ่งอยู่ที่ก้นภาชนะใส่น้ำ อาจเห็นว่ามันใส แต่ตะกอนก็พร้อมจะพุ่งขึ้นมาทำให้น้ำนั้นขุ่น
ได้ทุกขณะหากถูกเขย่า

^๕ อสงไขย เป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก โดยท่านอุปมาไว้กับการมีฝนหาใหญ่ตกติดต่อกันเป็น
เวลา ๓ ปี และนับเม็ดฝนที่ตกติดต่อกันทั้ง ๓ ปีนั้นได้เท่าใด นั่นเท่ากับ ๑ อสงไขย ส่วนอีกนัยหนึ่งท่านว่า
๑ อสงไขยนั้นให้อาหนึงตั้งแล้วเติมเลขศูนย์ไปอีก ๑๔๐ ตัว ก็เท่ากับ ๑ อสงไขย

^๖ กัป เป็นระยะเวลาที่นานมาก โดยท่านอุปมาว่ามีภูเขาหินแท่งที่บกว้าง ๑ โยชน์ (๑ โยชน์เท่ากับ
ประมาณ ๑๖ กิโลเมตร) ยาว ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ โดยทุก ๑๐๐ ปี จะมีเทวดาเอาผ้าทิพย์ซึ่งบางประจุจ
คว้นไฟมาลูบภูเขาหิน ๑ ครั้ง อีก ๑๐๐ ปีก็เอาผ้าทิพย์มาลูบภูเขาหินนี้อีกหนึ่งครั้ง ทำเช่นนี้ไปทุก ๑๐๐ ปี
จนกว่าภูเขาหินนี้จะพังถึงการหมดไป ช่วงเวลานั้นนับเป็น ๑ กัป หรืออีกอุปมาหนึ่งท่านว่า มีบ่อกว้าง ๑
โยชน์ ยาว ๑ โยชน์ ลึก ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปี มีเทวดาเอาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาทิ้ง ๑ เม็ด จนกว่าบ่อน้ำนั้นจะ
เต็มไปด้วยเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ช่วงเวลานั้นนับเป็น ๑ กัป

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายไว้ว่า ๑ กัป หรือ กัลป์ มีค่าเท่ากับ
๔,๓๒๐ ล้านปีมนุษย์

จาก ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. (กรุงเทพฯ : นานมี
บุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

^๗ จากคอลัมน์ “ธรรมะน่ารู้” ใน โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗, หน้า B๗.

^๘ บารมี หมายถึงคุณธรรมความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด โดยบารมีนั้นยังแยกออกเป็น บารมีขั้นต้น
ขั้นกลาง และขั้นสูง คือแยกเป็น บารมี อุปบารมี และ ปรมัตถบารมี ตามระดับความยากง่ายและอุปสรรค

เป็นเวลาถึง ๒๐ อสงไขย กับแสนกัป โดยเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระสมณโคดมนั้น
ปรากฏอยู่ในชาดกทั้ง ๑๐ ที่เรียกกันว่า **ทศชาติ** โดยในการเกิดมาแต่ละชาติก็บำเพ็ญบารมี
อย่างหนึ่ง จนครบ ๑๐ ชาติ ก็ครบบารมี ๑๐ ประการ คือ

๑. **เนกขัมมบารมี** ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็น
เดมิยกุมาร พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีคือการออกบวชเพื่อหลุดพ้นจากภพชาติ ซึ่งอุปมาดัง
เรือนจำที่ให้นักโทษได้รับความทุกข์ทรมาน การเห็นโทษภัยของการอยู่ในภพทำให้พระองค์
แสวงหาช่องทางในการหลุดพ้นออกจากภพเพื่อที่จะเป็นปัจจัยแก่การบรรลุพระโพธิญาณ

๒. **วิริยบารมี** ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระ
มหาชนก เดินทางไปในทะเลแล้วถูกพายุพัดเรือแตกต้องลอยคออยู่ในทะเลโดยไม่เห็นฝั่งอยู่
เป็นเวลานานนั้น พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีคือความเพียรอันมั่นคง อุปมาดังราชสีห์ที่มีความ
เพียรในการประคองใจรักษาท่าทางอยู่ทุกเมื่อ จนทำให้สามารถรอดชีวิตเข้าถึงฝั่งได้

๓. **เมตตาบารมี** ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น
สุวรรณสาม พระองค์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี อุปมาเหมือนกับฝนที่ตกลงมาที่ย่อมไหลและแผ่
ความเย็นไปทั่วไม่เลือกที่ พระองค์ทรงเมตตาไปทั่ว โดยไม่เลือกว่าคนดี คนชั่ว คนที่เป็นศัตรู
หรือเป็นมิตร คนที่ให้ประโยชน์หรือคนที่ไม่ให้ประโยชน์ก็อกุล แม้กระทั่งสังสารสัตว์ท่านก็
เมตตาไม่เคยทำร้าย และด้วยการอธิษฐานจิตของพ่อแม่ที่อ้างความเป็นผู้มีเมตตาของสุวรรณ
สาม ก็ทำให้สุวรรณสามสามารถฟื้นคืนชีวิตจากการถูกยิงด้วยลูกศรพิษได้

๔. **อธิษฐานบารมี** ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น
เนมิราชกุมาร พระองค์ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมีด้วยการตั้งใจไว้มั่นอย่างยิ่งที่จะตั้งมั่นอยู่ใน
ความดีและสร้างความคิดให้บริบูรณ์ อุปมาเหมือนตั้งภูผาที่ไม่หวั่นไหว ตั้งมั่นไม่เคลื่อนที่แม้จะ
มีลมพัดแรงเท่าใดก็ทรงตัวอยู่กับที่ได้ โดยเมื่อพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ก็ทรงปกครองโดยธรรม
จนเป็นที่รักของประชาชน และเมื่อพระชนม์อายุมากแล้วก็ทรงมอบราชสมบัติให้พระโอรส แล้ว
ทรงออกบวชตามรอยของพระราชาบิดา

๕. **ปัญญาบารมี** ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ
เป็นมโหสถบัณฑิต ผู้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการของพระเจ้าวิเทหะ พระองค์ทรงบำเพ็ญ
ปัญญาบารมี โดยใช้ความรู้ความสามารถในการช่วยให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาและในการ

มาก อุปสรรคน้อยของการบำเพ็ญ เช่น การให้ทาน ถ้าให้ทรัพย์สินเป็นของนอกกาย สิ่งของธรรมดา จัดว่าเป็น
ทานบารมี ถ้าเป็นการเสียสละอวัยวะร่างกายเป็นทาน ก็เป็นทานอุปบารมี คือเป็นบารมีระดับเกือบ
อภิญญา แต่ถ้าเป็นการสละชีวิตเป็นทานนั้นจัดเป็น ทานปรมัตถบารมี คือเป็นบารมีระดับอภิญญา

บริหารการปกครองให้เป็นประโยชน์กับบ้านเมืองได้อย่างดีเยี่ยม จนเป็นที่ริษยาของเสนาบดีอื่น ๆ ถึงขั้นถูกใส่ร้าย แต่มโหสถบัณฑิตก็สามารถเอาชนะและรอดพ้นได้ด้วยการไม่จองเวร

๖. ศีลบารมี ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคนามว่า ภูริทัตตะ พระองค์ทรงบำเพ็ญศีลบารมีด้วยการรักษาศีลของตนดุจตั้งจามรีที่รักษาหางของมันมาก โดยมันยอมที่จะตายแต่จะไม่ยอมให้ขนของมันหลุด คือแม้พญานาค ภูริทัตตะจะถูกหมองูจับไปทรมานเช่นไร ก็พยายามควบคุมพฤติกรรมของตนให้มันคงอยู่ในศีลอย่างสมบูรณ์ด้วยการไม่ตอบโต้ ไม่ทำร้ายตอบแม้จะตายก็ยอม แต่ไม่ยอมที่จะผิดศีล

๗. ชั้นดีบารมี ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร พระโอรสของพระเจ้าเอกราชแห่งกรุงพาราณสี พระองค์มีความเที่ยงธรรมในการตัดสินคดี พระบิดาจึงทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้ตัดสินคดีแทนพราหมณ์กัณฑะที่มีความโลภตัดสินคนผิดให้เป็นคนถูก ตัดสินคนถูกให้เป็นคนผิด เพราะเห็นแก่สินบนทำให้บ้านเมืองเดือดร้อนวุ่นวาย ฝ่ายพราหมณ์กัณฑะเมื่อถูกถอดถอนจากการเป็นผู้ตัดสินคดี ต้องเสียมจากลาภสักการะก็ผูกโกรธอาฆาตหาทางแก้แค้น จนวันหนึ่งเมื่อพระราชาทรงนำเรื่องที่ได้สุบินเห็นสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์อันงดงามและมีความยินดีจิตใจ จึงไปถามทางที่จะไปสวรรค์กับพราหมณ์กัณฑะ ซึ่งก็เป็นการเปิดโอกาสให้ได้ช่องทางที่จะทำลายพระจันทกุมาร โดยแทนที่จะทูลพระราชาทูลให้ทำบุญกุศลอันเป็นทางไปสู่สวรรค์ พราหมณ์ผู้โง่บาปกลับทูลให้ทำบาปอกุศล โดยแนะนำให้พระเจ้าเอกราชทำการบูชาอัญญด้วยการฆ่าพระราชบุตร พระราชธิดา ฆ่าพระมเหสี ฆ่าเศรษฐี ฆ่าช่าง ฆ่าม้า เพื่อให้ได้ไปสวรรค์ แต่พระจันทกุมารก็มีจิตที่หนักแน่นตั้งแผ่นดิน ไม่ทรงหวั่นไหวต่อแผนอันชั่วร้าย ทรงใช้ความอดทนวิงวอนพระราชารู้ปราศจากปัญญาให้เลิกทำการบูชาอัญญแต่ก็ไม่เป็นผล จนท้าวสักกเทวราชทนไม่ได้และแสดงพระองค์ให้พระราชานหวาดสะดุ้งและมีเทวโองการให้ปล่อยผู้ที่จะถูกฆ่าเพื่อบูชาอัญญ พระจันทกุมารจึงรอดพ้นและประชาชนก็ยกให้ท่านเป็นพระราชาทนพระบิดา

๘. อุเบกขาบารมี ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์นารท พระองค์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือมีความวางเฉย อุปมาเหมือนกับแผ่นดินที่มันมีความวางเฉยต่อทุกสิ่งที่เขาทิ้งลง ไม่ว่าจะของสะอาดหรือไม่สะอาดก็ไม่มีคามยินดียินร้าย โดยเป็นผู้มันคงจุดจรวฐทั้งในสุขและทุกข์ในกาลทุกเมื่อ

๙. สัจจบารมี ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิฑูรบัณฑิต ผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษาประจำราชสำนักที่โปรดปรานมากของพระราชองค์หนึ่งที่ชอบเล่นสกา ที่ครั้งหนึ่งได้รับสั่งว่าจะให้ทุกอย่างแก่ผู้ที่เล่นชนะพระองค์ เมื่อทรงเล่นแพ้ ฝ่ายชนะขอวิฑูรบัณฑิต แม้พระราชานไม่ยอมให้เพราะทรงรักวิฑูรบัณฑิตมาก แต่วิฑูรบัณฑิตเป็นผู้ที่ยึดมั่น

ในสัจจะ ที่ท่านอุปมาตั้งดาวประกายพริกที่จะเที่ยงตรงอยู่ในทางโคจรเสมอ ไม่โคจรรอกนอก
วิถี จึงรักษาสัจจะให้กับพระราชชาติโดยยอมไปกับฝ่ายชนะ แม้ว่าตัวจะต้องถูกเขามาตายก็ตาม

๑๐. ทานบารมี ในชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นพระ
เวสสันดร พระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมี โดยทรงบริจาคทุกอย่างให้เป็นทาน ทั้งสมบัติราช
บัลลังก์ ช้างคู่บ้านคู่เมืองซึ่งเป็นธนบริจาคนั้น ทั้งสองพระกุมาร คือ กัณหา ซาลี อันเป็นบุตร
บริจาคนั้น ซึ่งเป็นการให้บุคคลที่รักที่สุดในชีวิตเพื่อตัดตัณหาราคะ อีกทั้งยังทรงเสียสละพระนาง
มัทรีเป็นภริยาบริจาคนั้นเพื่อฆ่ากิเลส นับเป็นการให้ตุจตุจหม้อน้ำที่คว่ำปากและส้ารอกน้ำออกไม่
เหลือ คือให้ได้หมดทุกสิ่งทุกอย่างแบบไม่มีสิ่งใดหลงเหลืออยู่

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการของพระโพธิสัตว์ให้
บริบูรณ์ จนสามารถสำเร็จโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้นั้นเป็นสิ่งที่ลำบากยากเย็น
อย่างยิ่ง พระองค์ทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญมาอย่างยาวนานถึง ๔ อสงไขยกับแสนกัปในการที่
จะฝึกและพัฒนาตนจนสำเร็จผลสมบูรณ์สูงสุดเท่าที่มนุษย์จะทำได้ ซึ่งหากพิจารณาในแง่นี้ก็
ทำให้เราเกิดความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ที่พัฒนาได้ และทำให้เราระลึกถึงศักยภาพของ
ตัวเองว่า “จากความเป็นมนุษย์อย่างเราเนี่ย พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีฝึกฝนพระองค์จนเป็น
พระพุทธเจ้า เราก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ถ้าเราฝึกตนจริงจังให้ถึงที่สุด เราก็จะเป็นอย่าง
พระองค์ได้” จากทั้งยังทำให้เกิดกำลังใจว่า “การฝึกฝนพัฒนาตนนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงทำมา
จนสำเร็จผลสมบูรณ์แล้วเป็นตัวอย่าง พระองค์ทำได้ แสดงว่าเราก็สามารถทำได้ แม้ว่าการฝึก
ศึกษานั้นบางครั้งจะยากมาก อาจทำให้เราชักจะย่อท้อ แต่เมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่าพระองค์
เคยประสบความสำเร็จลำบากยิ่งกว่าเราหนักหนา พระองค์ก็ก้าวฝ่าผ่านลุล่วงไปได้ เราก็จะ
เกิดกำลังใจที่จะฝึกตนต่อไป” โดยการฝึกฝนพัฒนาตนของเรานั้นก็ไม่ต้องยากลำบากอย่าง
พระองค์ เพราะพระองค์ได้ทรงเมตตาบอกทางและบอกวิธีให้แล้ว สำคัญแต่ที่ตัวเราต้องลงมือ
ทำลงมือฝึกลงมือปฏิบัติจึงจะสามารถพัฒนาตนได้ โดยมนุษย์ที่ฝึกแล้วนั้นถือว่าประเสริฐ ซึ่ง
แม้แต่เทวดาและพรหมก็น้อมนมัสการ^{๑๐} โดยชาวพุทธทุกคนควรจะใช้โอกาสที่ถือว่าเป็นโชค
อย่างยิ่งที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนานี้ในการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม ทำ
กุศลทั้งภายนอกและกุศลภายในให้ถึงพร้อม โดยไม่เป็นแต่เพียงพุทธศาสนิกชนคือผู้นับถือ

^{๑๐} การบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ต้องทำครบ ๓ ชั้น คือ บารมี อุปบารมี และ ปรมัตถบารมี

^{๑๑} พระธรรมปิฎก, ทุกข์สำหรับเห็น สุขสำหรับเป็น (แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา). (กรุงเทพฯ :
บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

พระพุทธศาสนา หรือเป็นอุบาสก อุบาสิกา^{**} ผู้อยู่ใกล้ชิดพระรัตนตรัย เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงเท่านั้น แต่ยังคงเพียรพยายามในการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาตน จนสามารถบรรลุผลที่สมบูรณ์อันเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือพาดนเองหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงและถึงซึ่งความสุขที่แท้อันเป็นความสุขอย่างยั่งยืนได้

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบความจริงและทำความจริงนั้นให้ปรากฏ

เมื่อพระโพธิสัตว์คือเจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีธรรมบริบูรณ์แล้ว ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นพระองค์ได้อธิษฐานความเพียรเพื่อการตรัสรู้ คือได้ตั้งสัตยาธิษฐานที่เรียกว่า จาดรงคมหาปธาน ว่า

“แม้เนื้อและเลือดในร่างกายเราจะเหือดแห้งไป เหลือแต่ หนัง เอ็น กระดูก ก็ตาม เมื่อยังไม่บรรลุซึ่งประโยชน์ที่พึงบรรลุได้ด้วยกำลังของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษแล้ว จักหยุดความเพียรเสียนั้นเป็นไม่มีเลย ภิกษุทั้งหลาย เราได้บรรลุการตรัสรู้ด้วยความไม่ประมาณ ได้บรรลุแดนเกษมจากเครื่องร้อยรัดเพราะความไม่ประมาณแล้ว”^{**}

การตรัสรู้ของพระองค์จึงเป็นผลของความพยายาม และความเพียรอันยิ่งยวดจากการที่พระองค์ยอมสละทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตเพื่อการบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อการตรัสรู้เป็นการค้นพบสัจธรรมหรือความจริงที่เป็นอยู่โดยตัวเอง พระพุทธเจ้าจึงทรงอยู่ในฐานะเป็นผู้ค้นพบเข้าถึงความจริงนั้น และทำความจริงนั้นให้ปรากฏ โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“ธรรมชาติคือเนื้อแท้แห่งความจริง ธรรมนิยามคือการกำหนดแห่งความจริง ธรรมจิตตา คือการดำรงอยู่แห่งความจริง เป็นสภาพที่มีอยู่โดยตัวเอง พระตถาคตได้ค้นพบแล้ว ทรงทำหน้าที่ประกาศ เปิดเผย บัญญัติ ทำให้ตื่นขึ้น ทรงทำหน้าที่แต่งตั้งธรรมเหล่านั้นให้ปรากฏตามความเป็นจริง”

^{**} ผู้ที่เป็น อุบาสก อุบาสิกา จะต้องถึงพร้อมด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ๑. เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๒. เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ คือ มีศีลห้า ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสัตว์อื่นให้เดือดร้อนทั้งกาย วาจา และใจ ๓. เป็นผู้ที่ไม่เชื่อมงคลต้นข้าว คือเชื่อกรรม ๔. ไม่แสวงหาทักษิณายบุคคล คือบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณาทาน บุคคลผู้สมควรแก่การกราบไหว้บูชา นอกพระพุทธศาสนา ๕. ทำบุญออกหน้าเป็นประจำ คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาหรือบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา

จันทาลสูตร อังคุดตริภาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๗๔/๒๐๔.

^{**} อังคุดตริภาย ทุกนิบาต ๒๐/๒๔๑/๖๑-๖๒

โดยเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงปรารถนาถึงสัตว์โลก ถึงความทุกข์ของเหล่าสัตว์และ ทรงต้องการที่จะอนุเคราะห์หมู่สัตว์ให้พ้นทุกข์ จึงได้ทรงประกาศธรรมนั้น โดยพระองค์เป็นผู้ บอทาง ซึ่งทางให้ ส่วนการเดินทางนั้นเป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่จะต้องลงมือเดินทางด้วย ตนเอง โดยได้ตรัสไว้ว่า

“เราทราบชัดธรรมเป็นที่สลัดกิเลสเพียงดังลูกศรออก บอทางแก่ท่านทั้งหลายแล้ว ท่านทั้งหลายพึงทำความเพียร เครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอก” ^{๓๓}

พระพุทธเจ้าที่แท้จริงคือพระธรรม

แม้พระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นบุคคลผู้เป็นเอก แต่ พระองค์ก็ทรงเคารพพระธรรมดังปรากฏพระพุทธพจน์ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นธรรมราชาผู้ประกอบด้วยธรรม อาศัยธรรม ลักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มี ธรรมเป็นใหญ่

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันใดที่เราได้ตรัสรู้แล้ว เราสักการะ เคารพธรรมนั้น อิงอาศัย ธรรมนั้นเป็นอยู่” ^{๓๔}

นอกจากนั้น พระพุทธพจน์ที่มีกับพระวักกलिผู้ติดตามดูพระรูปพระโฉมของพระองค์ ว่า

“วักกलि ประโยชน์อะไรด้วยร่างกายที่เปื่อยเน่านี้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นจัดว่าได้เห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ไม่เห็นธรรม ถือว่าไม่ได้เห็นเรา แม้ผู้นั้นจะจับมุมจีวรอยู่ก็ตาม” ^{๓๕} และพระพุทธพจน์ที่มีกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ ความคิดอาจมีแก่พวกเธอว่า ธรรมวินัยของพวกเรา มีศาสดาได้ล่วงลับไปเสีย แล้ว พวกเราไม่มีศาสดาต่อไปอีก อานนท์ พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น อานนท์ ธรรมและวินัยที่ เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย จักเป็นองค์ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดย กาลที่เราล่วงลับไปแล้ว” ^{๓๖}

^{๓๓} ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ๒๕/๓๐/๔๓.

^{๓๔} ราชสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๓๓/๑๕๓.

^{๓๕} วักกलिสูตร สังยุตตนิกาย ชันชวรรค ๑๗/๒๑๖/๑๒๙ และ สังฆาฏิสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตก ๒๕/๒๗๒/๒๗๙-๒๘๐.

^{๓๖} มหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๑๔๑/๑๕๓.

นั่นก็เป็นการยืนยันให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าที่แท้จริงนั้นไม่ใช่ร่างกายของพระองค์ แต่คือพระธรรม และพระพุทธเจ้าที่แท้จริงที่จะดำรงอยู่ในฐานะเป็นพระศาสดาทนพระองค์ตลอดไปก็คือพระธรรมวินัย

๒.๒ พระพุทธศาสนาสอนอะไร

คำถามที่ว่า พระพุทธศาสนาสอนอะไร แท้จริงแล้วก็คือการถามว่า หลักธรรมหรือคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนาคืออะไรนั่นเอง

โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องทุกข์และความพ้นทุกข์ โดยพระพุทธองค์ทรงสอนในเรื่องชีวิต และให้รู้ความจริงของธรรมชาติว่าชีวิตเป็นทุกข์ ดังจะเห็นได้ในชั้นมัจจกัมปวัตตคนสูตร ที่พระองค์ได้ทรงแสดงทุกข์สังขจะว่า

“ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก รำไห้ ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ และความคับแค้นใจก็เป็นทุกข์ การประสบสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์ พลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ดังปรารถนาก็เป็นทุกข์”^๓

โดยเมื่อทรงชี้ให้เห็นความทุกข์แล้ว พระองค์ก็ทรงสอนว่าเป้าหมายของชีวิตอันเป็นความสุขที่แท้จริงนั้นคือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง (นิพพาน) พร้อมทั้งทรงบอกวิธีการปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ว่าคือ อริยมรรค ที่มีองค์ ๘ อันได้แก่

- สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ คือเห็นอริยสังข ๔ หรือเห็นเหตุผลตามที่เป็นจริง
- สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือคิดออกจากสิ่งที่ผูกพันให้เป็นทุกข์
- สัมมาวาจา วาจาชอบ คือไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียดให้แตกแยก ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สาระไร้ประโยชน์
- สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน คือเว้นจากการฆ่า การทรมาน การลักขโมย การประพฤติดินทางกาม
- สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือทำอาชีพที่ชอบ เว้นจากอาชีพที่ผิด (มิจฉาอาชีวะ)
- สัมมาวายามะ เพียรพยายามชอบ คือเพียรระวังบาปที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมและให้เจริญยิ่งขึ้น
- สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกไปในที่ที่ตั้งของสติที่ดี เช่น ในสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม

^๓ วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน, หน้า ๒๗.

- สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ คือทำให้เป็นสมาธิ ตั้งมั่นในเรื่องที่ตั้งใจจะทำในทางที่ชอบ

เนื้อหาสาระระดับแก่นของพระพุทธศาสนา

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นถ้าได้พิจารณาดูแล้วก็จะเห็นว่ามียุ่่มากและครอบคลุมในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ แต่หากจะกล่าวสรุปแล้ว พระมหาอุปัชฌาย วชิรเมธี^๑ กล่าวว่าจะเห็นได้ว่ามียุ่เรื่องเดียวเท่านั้นคือเรื่องความทุกข์ และศิลปะในการดับทุกข์ แต่หากจะสรุปหลักธรรมสำคัญที่เป็นเนื้อหาของพระพุทธศาสนาในระดับที่เรียกว่า “แก่น” นั้นก็จะมีดังนี้

๑. อริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเกิดขึ้นของความทุกข์และวิธีการในการดับทุกข์อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ โดยอริยสัจ ๔ นั้นได้แก่

๑. ทุกข์ ได้แก่ความเกิด ความแก่ ความตาย ซึ่งเป็นธรรมดาของชีวิต ความเศร้า โศก ความร่ำไห้ ความทุกข์กายทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความประสบกับสิ่งที่ไม่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง ทั้งหมดนี้เป็นทุกข์

๒. สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ได้แก่ตัณหา^๒ ความดิ้นรนทะยานอยากของจิตใจ เพื่อที่จะได้สิ่งที่น่าปรารถนา เพื่อที่จะเป็นในสิ่งที่ชอบ และไม่เป็นในสิ่งที่ไม่ชอบต่าง ๆ

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ การดับตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยาก

๔. มรรค คือ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

๒. ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่แสดงลักษณะสำคัญ ๓ ประการที่เป็นลักษณะทั่วไปของสิ่งทั้งหลาย โดยแสดงว่าชีวิตและสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติที่มีลักษณะ ๓ อย่าง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ด้วยกันทั้งสิ้น โดย

อนิจจัง หมายถึง ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ อยู่ได้ชั่วขณะ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน การมองสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นอนิจจังหรือไม่เที่ยงนี้ หวังเข้าใจว่าไม่ได้เป็นการมองโลกในแง่ร้าย ให้ขาดกำลังใจ บังเกิดความท้อถอย แต่เป็นการ

^๑ ว.วชิรเมธี. “พุทธประวัติ” จาก คอลัมน์ปัญญาภิวัฒน์ ใน โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๔, หน้า ๓๗.

^๒ ตัณหา คือ ความทะยานอยาก มี ๓ อย่างคือ กามตัณหา ความทะยานอยากได้ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อันน่าพอใจ ภวตัณหา คือความทะยานอยากในฐานะความเป็นต่าง ๆ และวิภวตัณหา คือ ความทะยานอยากในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ปรารถนาไม่พอใจให้ทำลายหรือสูญไป

สอนให้ไม่ยึดติดและให้มีการเตรียมพร้อมที่จะรับสภาวะของความเปลี่ยนแปลง ให้มองเห็นความไม่เที่ยงตามความเป็นจริงอย่างรู้เท่าทัน ดังที่ ประภาศรี สีหอำไพ^{๒๐} ได้กล่าวไว้ว่า “ผู้มองเห็นลักษณะของอนิจจตา ความไม่เที่ยง จะไม่ไว้วางใจ พุ่มพ่าย...เดือดร้อน ไร้สติ เมื่อพบความทุกข์ จะไม่เกลียดหลง ทำร้ายทำลายคนและผู้อื่นเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนทะยานอยากด้วยกิเลสตัณหา จะไม่ดักดวงแต่ประโยชน์ตนเพื่อสิ่งของหรือบุคคลที่รัก ที่พอใจ โดยขาดศีลธรรม คุณธรรมและมนุษยธรรม เพราะยอมตระหนักว่าสิ่งที่ได้มานั้นเป็นของไม่แน่นอน...จะไม่ประมาทในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งไม่แน่นอน จะเป็นผู้หนักแน่น ไม่ตระหนกเสียขวัญ เมื่อประสบกับสิ่งที่ เป็นทุกข์”

ทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนอยู่ได้ยาก ไม่อาจทรงตัว ต้องเปลี่ยนแปลงไป เช่น คนเมื่อเกิดมาแล้วจะให้ทรงสภาพเป็นเด็กตลอดไปไม่ได้ จะต้องแปรเปลี่ยนไปเป็นหนุ่มเป็นสาว แล้วก็แก่เฒ่าจนในที่สุดก็ต้องตายไป แม้แต่ขั้นที่เป็นนามธรรม อันได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ สรรพสิ่งทั้งหลายเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่อาจที่จะทรงตัวตั้งมั่นอยู่ในสภาพนั้น ๆ ได้ตลอดไป แต่จะต้องเปลี่ยนแปลงไป

อนัตตา หมายถึงความไม่ใช่ตัวตน ไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับได้ตามต้องการ โดยอนัตตานี้เป็นหลักธรรม เป็นกฎความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ว่า “สัพเพ ธรรมา อนัตตา” ธรรมทั้งหลายนั้น ไม่ใช่ตัวตน ธรรมทั้งหลายนั้น เป็นไปตามเหตุปัจจัย ธรรมทั้งหลายนั้น เป็นไปตามกฎอนัตตา จนพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้รู้แจ้งแทงตลอดในธรรม และได้ถึงซึ่งความเป็นพระอรหันตเจ้า

การรู้และเห็นความเป็นจริงในธรรมชาติเรื่องอนัตตาว่า สภาพธรรมทั้งหลายนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา เช่น เห็นกายสังขารหรือรูปนี้ว่าเป็นสภาพธรรม ความปรุ้งแตงที่ไม่ใช่ตัวตน โดยกายนี้เป็นการประกอบกันขึ้นของ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นความเป็นธาตุ ๔ ที่ทำงานสัมพันธ์กัน ไม่ใช่ตัวของเรา ไม่ใช่ตัวตน บุคคล เรา เขา เพราะเมื่อแตกสลายก็จะกลายเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ แยกกลับคืนสู่ธาตุ ไม่มีส่วนใดเป็นความเป็นตัวตนของเรา หลงเหลืออยู่ โดยเห็นว่ามันเป็นเพียงแต่ว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามสภาพธรรมอันเป็นความปรุ้งแตง ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย คือ เมื่อเหตุปัจจัยมีอยู่ สภาพธรรมเหล่านี้ก็ยังมีอยู่ เมื่อเหตุปัจจัยสิ้นไป สภาพธรรมนี้ก็ยอมสิ้นไปเป็นธรรมดา โดยผู้ที่มีปัญญารู้เท่าทันความจริงในธรรมชาติข้อนี้ก็ทำให้สามารถละจากความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนในรูปนามขั้น ๕ ได้ จิตเขาก็จะเป็นจิตที่สงบ ตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ติดในความรักความชังกับโลกนี้ ด้วยเข้า

^{๒๐} ประภาศรี สีหอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๑.

ใจความจริงว่า นาม รูป นั้นสักเพียงแต่ว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่ของยั่งยืน และว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน^{๒๑}

๓. อิทัปปัจจยตา เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นความจริงของชีวิตและสรรพสิ่งว่าล้วนดำรงอยู่ในลักษณะเชื่อมโยง ขึ้นต่อ หรืออิงอาศัยซึ่งกันและกัน จึงไม่มีสิ่งใดในโลกที่จะดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศโดยไม่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งอื่น และความจริงของโลกและชีวิตนั้นเป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องกันมาตามลำดับ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นแนวทางของการมองโลกและชีวิตแบบองค์รวม^{๒๒}

๔. กฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนาสอนว่าโลกนั้นเป็นไปตามกรรม และกรรมหรือการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดชีวิตของสัตว์ ชีวิตของเราจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับกระทำของเราเอง ความดีความชั่ว ความบริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง ล้วนเกิดจากตัวเราการกระทำของเราทั้งสิ้น โดยเราทุกคนเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ดีหรือชั่ว ก็จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ซึ่งก็เป็นไปตามแนวคิดที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และ “หว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น” แนวคิดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นแบบ “กรรมวาจา” คือสอนและเน้นย้ำในเรื่องหลักการแห่งกรรมหรือหลักการกระทำ

๕. มัชฌิมาปฏิปทา พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องทางสายกลาง คือการไม่เป็นไปในทางสุดโต่งทั้ง ๒ สาย คืออัตตถิลมถานุโยค ซึ่งเป็นการทรมานตน และกามสุขัลลิกานุโยค อันเป็นการบำเรอตน โดยอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นมรรควิธีในการดับทุกข์ก็เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางนี้

๖. นิพพาน พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตเป็นทุกข์ แต่มนุษย์สามารถพ้นทุกข์ได้ โดยนิพพานอันเป็นภาวะของความสิ้นทุกข์หรือปราศจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิงซึ่งถือเป็นความสุขอย่างยิ่งนั้นถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธทุกคนควรพัฒนาศักยภาพของตนเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนี้

^{๒๑} เก็บความจาก พระอาจารย์อารยะวังโส “ข้อคิด-ข้อธรรม สู่สาธุชน พุทธศาสนาเพื่อสันติภาพโลก (ตอน ๓) ใน คอลัมน์ธรรมส่องโลก ใน โทสตร์ทูเดย์ ฉบับวันจันทร์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ หน้า A๔ และ ฉบับวันอังคารที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ หน้า A๔.

^{๒๒} ว.วชิรเมธี, “พุทธประวัติ”, อ้างแล้ว.

๗. การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ให้บริสุทธิ์ นี้เป็นคำสอนในหลักปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจหรือเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

๘. ความไม่ประมาท พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยการชี้ให้เห็นอนิจจตาแห่งชีวิตว่าสิ่งทั้งหลายรอบตัวเราและชีวิตของเรานั้นไม่แน่นอน ชีวิตคนไม่ยืนยาว เพื่อที่จะได้เห็นคุณค่าของกาลเวลาและเร่งชวนชวายทำงานทั้งหลายด้วยความเพียรและความไม่ประมาท คือละชั่ว ประพฤติดี สร้างบุญบารมี เจริญกุศล ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา สวดมนต์ ไหว้พระ ฟังพระธรรมเทศนา ศึกษาธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจริญสมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน ในพระไตรปิฎกมีพระพุทธดำรัสที่ตรัสถึงความตายเพื่อให้คนรู้เท่าทันความตายอันเป็นสัจธรรมของชีวิตและกระตุ้นให้ทุกคนดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทโดยอยู่บนเส้นทางของความดีงามไว้มาก ดังจะขอยกบางส่วนมาเป็นตัวอย่างให้เห็น ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อายุของมนุษย์ทั้งหลายนี้น้อย จะต้องไปสู่ภายหน้า ฟังวินิจฉัยด้วยความรู้สึก หรือกระทำการดีงาม (กุศล) ฟังครองชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์)...”^{๒๓}

“อายุของมนุษย์ทั้งหลายน้อย สัตว์บุรุษไม่ฟังดูหมิ่นอายุที่น้อยนั้น ฟังประพฤติดังถูกไฟไหม้ศีรษะ, การที่มัจจุราชจะไม่มาหานั้นเป็นอันไม่มี, วันคืนย่อมล่วงไป ชีวิตหดสั้นเข้า, อายุของสัตว์ทั้งหลายย่อมหมดสิ้นไปเหมือนดังน้ำในธารน้ำน้อย”^{๒๔}

“ผลไม่สุขแล้ว ก็มีภัยอยู่ตลอดเวลาจากการที่จะต้องร่วงหล่นไปฉับใจ สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วก็มีภัยอยู่ตลอดเวลา จากการที่จะต้องตายฉับนั้น ภาชนะดินที่ช่างหม้อทำแล้วทั้งหมด ล้วนมีความแตกเป็นที่สุดฉับใจ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นที่สุดฉับนั้น ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาด ล้วนไปสู่อำนาจของมฤตยู มีมฤตยูเป็นที่ไปเบื้องหน้าด้วยกันทั้งหมด”^{๒๕}

“ข้าพเจ้าเห็นเด็กชายของท่านทั้งหลายเรียกขานว่าแม่จ๊ะ พ่อจ๋า เป็นบุตรรักที่ได้มาโดยยาก แต่ยังไม่ทันแก่ก็ตายเสียแล้ว ข้าพเจ้าเห็นเด็กหญิงของท่านทั้งหลาย เป็นรุ่นสาวสวยงาม น่าชม แต่ก็มาสิ้นชีวิตไปเสีย เหมือนหน่อไม้ไผ่ที่ยังอ่อนถูกคนถอนเอาไป แท้จริงชายหรือหญิงก็ตาม ถึงยังหนุ่มยังสาวก็ตายได้ ใครเล่าจะฟังวางใจในชีวิตว่า เรายังหนุ่มยังสาวอยู่

^{๒๓} อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๗๑/๑๔๐.

^{๒๔} ขุททกนิกาย มหานิทเทส ๒๙/๔๙/๕๑; ๒๙/๑๘๒/๑๔๓.

^{๒๕} ขุททกนิกาย สุตตกนิบาต ๒๕/๓๘๐/๔๔๗.

วันคืนเคลื่อนคล้ายอายุก็น้อยเข้าทุกที เหมือนอายุของฝูงปลาในที่นั่งวด ความเป็นหนุ่มเป็นสาวจะเป็นหลักอะไรได้ ฯลฯ ชาวโลกถูกมัจจุราชประหัตประหาร ถูกชราปิดล้อมไว้ คืนวันไม่ผ่านไปเปล่า...เมื่อเขาเอาดาบมาทอผ้า เขาทอไปได้เท่าใด ส่วนที่จะต้องทอต่อไปก็เหลือน้อยเข้าเท่านั้น นี่ฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ฉันนั้น แม่น้ำที่เต็มฝั่ง พัดพาเอาต้นไม้ที่เกิดอยู่ริมฝั่งให้หักโค่นไปฉันใด ความแก่และความตายก็พัดพาประดาสัตว์ไป ฉันนั้น ฯลฯ ผลไม้ที่สุกแล้วย่อมมีภัยอยู่ตลอดเวลาจากการที่จะต้องร่วงหล่นไปฉันใด สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วก็มีภัยอยู่ตลอดเวลาจากการที่จะต้องตาย ฉันนั้น ตอนเช้ายังเห็นกันอยู่มากคน พอตกเย็นบางคนก็ไม่เห็น เมื่อเย็นยังเห็นกันอยู่มากคน ถึงรุ่งเช้า บางคนก็ไม่เห็น ควรรีบทำความเพียรเสียแต่วันนี้ ใครเล่าจะรู้ว่าจะตายในวันพรุ่ง เพราะความผัดเพี้ยนกับพญามัจจุราชเจ้าทัพใหญ่ นั้นไม่มีเลย^{๒๖}

“ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย, ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย, ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย, คนประมาทเหมือนคนตายแล้ว ฯลฯ ผู้ไม่ประมาท เฟงพินิจอยู่ ย่อมประสบความสำเร็จอันไพบูรณ์”^{๒๗}

“เพราะฉะนั้น ในชีวิตที่เหลืออยู่นี้ ทุกคนควรกระทำกิจหน้าที่และไม่พึงประมาท”^{๒๘}

นอกจากนั้นแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงสรรเสริญความไม่ประมาท (อัปมาท) ว่าเป็นยอดของธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ทั้งที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในเบื้องหน้า และประโยชน์สูงสุด โดยในส่วนของความไม่ประมาทนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า เหมือนกับรอยเท้าช้าง ที่ครอบคลุมธรรมะของพระองค์ไว้หมด ว่า

“รอยเท้าของสัตว์บกทั้งหลาย ชนิดใด ๆ ก็ตาม ย่อมลงในรอยเท้าช้างได้ทั้งหมด รอยเท้าช้างเรียกว่าเป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้นโดยความใหญ่ ฉันใด กุศลธรรมทั้งหลาย อย่างไร ๆ ก็ตาม ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาทได้ทั้งหมด ความไม่ประมาทเรียกได้ว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น ฉันนั้น”^{๒๙}

อีกทั้งปัจฉิมวาจาของพระองค์ที่ว่า

“สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ที่มุ่งหมายให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๓๐}

^{๒๖} ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๔๓๗-๔๔๑/๑๓๘-๑๔๐.

^{๒๗} ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕/๑๒/๑๖.

^{๒๘} ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๓๘๗/๔๖๕.

^{๒๙} อัปมาทสูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๑๕/๒๖.

^{๓๐} มหาปริณิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๑๔๓/๑๕๔.

ก็แสดงให้เห็นว่าความไม่ประมาทนี้เป็นธรรมที่สำคัญยิ่งที่ชาวพุทธทั้งหลายพึงถือปฏิบัติ

อนึ่ง ในส่วนที่พระพุทธศาสนามองว่าชีวิตเป็นทุกข์ และมีคำสอนเรื่องทุกข์เป็นจุดแกนของแนวคิดทางพุทธศาสนา^{๓๑} ขอให้ทำความเข้าใจว่ามีใช้พระพุทธศาสนามองโลกในแง่ร้าย แต่เป็นการกล่าวและสอนตามความเป็นจริง เพื่อให้รู้เท่าทันทุกข์ แล้วก็หาทางแก้ เพื่อที่จะได้ก้าวไปสู่จุดหมาย คือมีทุกข์น้อยลง จนกระทั่งหมดทุกข์^{๓๒} การสอนเรื่องทุกข์จึงเป็นไปเพื่อให้เกิดปัญญา^{๓๓} คือให้เห็นทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์ แต่ให้อยู่เป็นสุข^{๓๔} พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งความสุข ไม่ใช่ศาสนาแห่งความทุกข์ตามที่บางคนเข้าใจผิดพลาด แท้จริงแล้วพระพุทธองค์มิได้ทรงปฏิเสธความสุข ดังจะเห็นได้จากการตรัสไว้ถึงเรื่องของความสุข เช่น

- สุขโข พุทฺธาน อูปปาโท
ความบังเกิดขึ้นแห่งพุทธะ (ผู้รู้)ทั้งหลายเป็นความสุข
- สุขฺชา สงฺฆสฺส สมคฺคิ
ความสามัคคี คือความพร้อมเพรียงกันในหมู่คณะคือความสุข
- สมคฺคานํ คโป สุขโข
ความเพียรของบุคคลผู้มีความพร้อมเพรียงกันเป็นความสุข

เพียงแต่พุทธศาสนามองว่า ความสุขที่คนโดยทั่วไปเข้าใจกันว่าเป็นความสุขนั้น แท้จริงแล้วเป็นความทุกข์ และเป็นเหตุของความทุกข์ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิด ผิดกับความสุขที่ไม่จบสิ้น เพราะสำหรับพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งที่เป็นเป้าหมายที่จะทำให้เราพ้นจากทุกข์ได้ก็คือการพ้นจากสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด โดยความสุขที่แท้จริงที่เป็นความสุขอย่างยั่งยืนก็คือความเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” นิพพานเป็นบรมสุขคือสุขอย่างยิ่ง

นอกจากประเด็นเรื่องความทุกข์แล้ว บางคนก็เข้าใจว่าการที่พระพุทธศาสนาสอนให้ดับกิเลสตัณหานั้นเป็นการสอนที่สูงเกินไปกว่าที่คนทั่วไปจะรับไปปฏิบัติได้นั้น ในส่วนนี้ก็ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องว่า สัจจะหรือความจริงนั้นมีทั้งความจริงทางโลก (โลกสังขะ) และความจริงทางธรรม (ธรรมสังขะ) โดยในพระพุทธศาสนาก็มีคำสอนทั้ง ๒ ระดับ คือคำสอนในส่วนที่เป็นโลกสังขะ เป็นธรรมในภาคปฏิบัติที่คนโดยทั่วไปสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ทาน ศีล ทิศ ๖ พรหมวิหาร ๔ สันโดษ ฌานอุบาย ๑๐ และพระพุทธศาสนาก็มีคำสอนในส่วนที่เป็นธรรมสังขะ เป็นสังขธรรมที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือความหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพาน เช่น คำสอนในเรื่องอริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ เป็นต้น ความจริงข้อนี้แสดงว่า

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทุกข์สำหรับเห็น สุขสำหรับเป็น, หน้า ๒๐.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

พระพุทธศาสนาได้มีการวางรากฐานคำสอนไว้ในหลายระดับ เพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการและความสามารถที่ต่างกันของบุคคล ส่วนการที่ใครจะนำคำสอนในระดับใดไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตก็ขึ้นอยู่กับความต้องการและระดับของเป้าหมายของบุคคลที่แตกต่างกันไปว่าต้องการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาชีวิต เพื่อการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ สร้างความสุข ความเจริญตามสมมติทางโลก หรือว่าต้องการนำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

สำหรับในส่วน of คำสอนในพระพุทธศาสนาที่บางครั้งบางคนเห็นว่าดูเหมือนจะขัดแย้งกันนั้น หากได้พิจารณาและเข้าใจในความแตกต่างของโลกสังขและธรรมสังขแล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่าเป็นการพูดถึงความจริงคนละระดับ เช่น ที่พระพุทธศาสนาสอนว่า “คนแลเป็นที่พึ่งของตน” และการที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เพราะประกอบเครื่องรถเข้า รถย่อมมีฉันใด เพราะฉันท์ทั้งหลายมีอยู่ สัตว์ก็ย่อมมีฉันนั้น” เป็นสังขะทางโลก แต่การสอน “อนัตตา” หรือความไม่มีตัวตนนั้นเป็นสังขะทางธรรม จึงไม่ได้เป็นการขัดแย้งกัน

ลักษณะของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีมากมาย และหากได้พิจารณาดูแล้ว ก็จะพบว่าคำสอนเหล่านั้นล้วนมีลักษณะ

- เป็นพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ดีแล้ว และเป็นพระธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ
- เป็นพระธรรมที่ขัดเกลากิจ ทำบาปอกุศลให้ออกไปจากจิตตามคุณสมบัติแห่งองค์ธรรมนั้น ๆ เช่น เมตตา ขจัดความโกรธ ความพยาบาท เป็นต้น
- เป็นธรรมที่นำผู้ปฏิบัติให้ออกจากอำนาจของ กิเลส ทุกข์ และ สังสารวัฏ นำออกจากเวรภัยในปัจจุบัน
- เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขสงบตามสมควรแก่ธรรมที่บุคคลเข้าถึงและปฏิบัติตาม จนถึงความสงบสุขที่เป็นสันติสุขอย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน^๓

โดยธรรมหรือคำสอนของพระพุทธองค์ทุกข้อเป็นสิ่งที่ทนทานต่อการพิสูจน์ คือไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเพียงใด ผู้ที่นำหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติก็ยังคงสามารถประจักษ์ในความจริงเหล่านั้นและเข้าถึงผลและคุณประโยชน์ของคำสอนไม่ว่าจะในระดับโลกสังขหรือธรรมสังขนั้นได้เสมอ

^๓ ปรากฏใน สัทธัมมปิณฑิตะ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, หน้า ๘๕.

สรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญในบทที่ ๒

• ศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

- ปุณฺณ / พระอริยบุคคล
- พระโพธิสัตว์
- พระปัจเจกพุทธเจ้า
- พระพุทธเจ้า
- ทศบารมี
- ธรรม ๔ ประการของอุบาสก อุบาสิกา
- บารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี
- กิเลส ๓ ชนิด
- คัมภีร์ ๓

• พระพุทธเจ้าคือใคร

- พระโพธิสัตว์ที่ได้บำเพ็ญทศบารมีจนบริบูรณ์มาก่อน
- ผู้บรรลุนิพพานด้วยตนเอง
- ศาสดาของพระพุทธศาสนา
- ผู้ค้นพบความจริงและทำความจริงนั้นให้ปรากฏ
- พระพุทธเจ้าที่แท้คือพระธรรม

• พระพุทธศาสนาสอนอะไร

- สอนเรื่องทุกข์และความพ้นทุกข์
- สอนวิธีการปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ (อริยมรรค มีองค์ ๘)
- สอนว่าเป้าหมายของชีวิตอันเป็นความสุขที่แท้จริงคือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง (นิพพาน)

• เนื้อหาสาระคัมภีร์แก่นของพระพุทธศาสนา

- อริยสัจ ๔
- ไตรลักษณ์
- อิทัปปัจจยคา

- กฎแห่งกรรม
- มัชฌิมาปฏิปทา
- นิพพาน
- การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตให้ผ่องแผ้วบริสุทธิ์
- ความไม่ประมาท (อัปมาทธรรม)
- ลักษณะของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา
 - มีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ
 - ชัดเกลสาจิต
 - นำผู้ปฏิบัติออกจากอำนาจของกิเลส ทุกข์ และ สังสารวัฏ
 - ก่อให้เกิดความสุขสงบตามสมควรแก่ธรรมที่บุคคลเข้าถึงและปฏิบัติตาม

คำถามบทที่ ๒

๑. จงอธิบายคำและข้อความต่อไปนี้
 - ๑.๑ ปุณฺณ / พระอริยบุคคล
 - ๑.๒ พระโพธิสัตว์
 - ๑.๓ พระปัจเจกพุทธเจ้า
 - ๑.๔ พระพุทธเจ้า
 - ๑.๕ ทศบารมี
 - ๑.๖ บารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี
 - ๑.๗ กิเลส ๓ ชนิด
 - ๑.๘ ตัณหา ๓
 - ๑.๙ การสังคายนา
 - ๑.๑๐ ไตรลักษณ์
 - ๑.๑๑ อัปมาทธรรม
 - ๑.๑๒ นิพพาน
 - ๑.๑๓ พระไตรปิฎก
๒. “พระพุทธเจ้า” ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาคือใคร จงอธิบาย
๓. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนในเรื่องอะไร และเป้าหมายของพระพุทธศาสนาคืออะไร จงอธิบาย
๔. ท่านเข้าใจข้อความที่ว่า “พระพุทธเจ้าที่แท้จริงคือพระธรรม” ว่าอย่างไร และเป้าหมายของพระพุทธศาสนา คืออะไร จงอธิบาย
๕. จงอธิบายหลักธรรมสำคัญอันเป็นเนื้อหาสาระระดับแก่นของพระพุทธศาสนามาให้เข้าใจโดยสังเขป
๖. พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างไร จงสรุปมาให้เข้าใจโดยสังเขป

๗. ไตรลักษณ์คืออะไร การเข้าใจในหลักธรรมดังกล่าวจะมีผลต่อบุคคลอย่างไร จงอธิบาย
๘. อัปมาทธรรมคืออะไร จงอธิบายให้เห็นว่าตามคำสอนในพระพุทธศาสนาธรรมนี้สำคัญอย่างไร
๙. จงอธิบายธรรม ๕ ประการของอุบาสก อุบาสิกา มาให้เข้าใจโดยสังเขป